

Internacional

RUANDA

25 ANYS DESPRÉS

Les veus del genocidi dels matxets

El país africà intenta curar les ferides de la massacre de tutsis però ho fa amagant els crims contra els hutus

ZAHIDA MEMBRADO
KIGALI

Asseguda al sofà del seu petit saló, la Sandrine parla amb un fil de veu gairebé inaudible. No aparta la mirada de terra, i estreny les mans ben fort com si es donés força a si mateixa per fer el dur exercici de recordar. El seu poblat es va veure assaltat de la nit al dia per hutus alcoholtzats que anaven a la caça de tutsis per exterminar-los. Durant els 100 dies que van durar les matances, va fugir al bosc per amagar-se amb la seva mare, que va morir com a conseqüència de les ferides de matxet. A ella, que aleshores tenia 14 anys, els paramilitars hutus, els Interahamwe, van decidir perdonar-li la vida al preu de contagiar-li el VIH de manera brutal. Més de 200.000 nenes i dones van ser violades sistemàticament durant el genocidi ruandès, i si els criminals les deixaven viure era perquè patissin de per vida l'estigma de l'agressió, de la malaltia o del fill engendrat pel violador.

Avui fa 25 anys de l'inici del període de matances més salvatge de Ruanda. En només tres mesos, del 7 d'abril al 15 de juliol del 1994, 800.000 homes, dones, infants i ancians van ser assassinats, la majoria d'ells a cop de matxet. Durant aquells 100 dies de barbàrie, Occident va donar l'esquena a Ruanda i l'ONU va protagonitzar un dels episodis més deplorables de la seva història, ignorant les demandes d'intervenció procedents de l'interior d'aquest diminut país. Quan les televisions van començar a mostrar les imatges dels milers de cadàvers mutilats i abandonats als vorals, per als ruandesos ja era tard.

El 6 d'abril del 1994, l'avió en què viatjava el president de Ruanda, el general hutu Juvénal Habyarimana, juntament amb el seu homòleg de Burundi, Cyprien Ntaryamira, va ser derrocat per un míssil. El magnicidi es va utilitzar com a detonant d'unes matances planificades per les faccions més extremes del poder hutu per exterminar la població tutsi. "Vam sentir per la ràdio l'anunci del derrocament i l'avió presidencial i vam comprendre que una cosa terrible estava a punt de començar", recorda la Sandrine, un nom fictici.

L'endemà, les milícies hutus van establir punts de control a les carreteres, bloquejant el pas, i van organitzar-se en grups de batudes de tutsis. El govern va fer públiques llistes de tutsis i va marcar les seves cases amb una creu per facilitar-ne la identificació i l'extermini. En 24 hores, els hutus van ser

obligats a empuñar el matxet per aniquilar els seus veïns tutsis, i durant tres mesos el genocidi es va executar a un ritme de 8.000 assassinats al dia.

Per forçar a matar, primer calia tenir una arma molt poderosa. Durant els primers dies del genocidi, la ràdio va jugar aquest paper amb una efectivitat aclaparadora. "La ràdio animava a matar-nos, a exterminar-nos de manera cruel. Per això vaig fugir de casa i vaig amagar-me al bosc amb la meva mare, intentant no ser vistes pels milicians que anaven de caça", relata la San-

Armes

El discurs de l'odi emès per la ràdio hutu va incitar molta gent a agafar matxets

Lema

La llei castiga diferenciar entre hutus i tutsis en la imposició d'un únic relat

"Quan vaig saber que estava embarassada del meu violador no podia acceptar la meua filla. Ara és el que més estimo d'aquest món"

drine, que durant setmanes va córrer presa del pànic entre muntanyes, escapant de l'alienació dels qui volien matar-la només per ser tutsi. "Em van atrapar i em van desplaçar a prop de la frontera amb el Congo. Allà em van *utilitzar* durant setmanes, fins que em van abandonar. Pel camí vàiem com el riu s'emportava milers de cadàvers, que suraven a l'aigua. No tinc paraules per descriure-ho", rememora.

La principal artífex de la propaganda criminal durant el genocidi va ser Valerie Bemeriki. Des del seu lloc de locutora a la Radio Télévision Libre des Mille Collines, va instigar al odi i a l'aniquilació dels tutsis. Avui, 25 anys després, creua el recinte de la presó amb dificultat, sembla cansada, però durant l'entrevista articula un discurs eloqüent i meditat.

"Em penedeixo del que vaig fer, però només vaig complir ordres dels meus superiors i del govern", afirma. "Des de petita em van inculcar l'odi cap als tutsis, m'havien ensenyat que ens tenien dominats, que tot i ser minoria ens sotmetien a la seva voluntat". El 2009 un tribunal popular la va condemnar a cadena perpètua.

Els colons belgues van introduir per primer cop a Ruanda uns documents identificatius d'hutus i tutsis, i van encomanar a aquests últims, que representaven el 14% de la població, el control de l'administració colonial, de manera que els van concedir una superioritat econòmica i de classe. Durant la segona meitat del segle XX, els hutus, que representaven el 85% dels ruandesos, van perpetrar diverses matances contra els tutsis, per intentar lliurar-se de la seva autoritat. Arran de les matances, el 1959 hi va haver

un èxode de famílies tutsis que van fugir a la veïna Uganda. Els fills d'aquells exiliats van integrar, dècades després, el Front Patriòtic Ruandès (FPR), liderat per l'actual president de Ruanda, Paul Kagame, que durant el genocidi va fer front als militars hutus i va aconseguir frenar les matances. Una victòria que ha perpetuat Kagame davant el món com el salvador dels tutsis i el responsable de la fi de la barbàrie. Amb el final del genocidi el FPR va assolir el poder i l'any 2000 Kagame arribava a la presidència.

Les matances contra els hutus

Des d'aleshores, el president ruandès ha imposat un relat que obvia una part de la història, la que va venir després del genocidi, consistent en les persecucions d'hutus refugiats al Congo [aleshores Zaire] i en diversos camps de desplaçats dins de Ruanda. En aquestes regions, entre el 1995 i el 1997 el FPR va perpetrar matances que van superar en nombre de morts les causades pels extremistes hutus durant el genocidi. Però avui dia exposar aquesta part de la història és delictu a Ruanda, i qui ho fa és acusat de negar el genocidi. El govern obliga la població a sostenir un discurs en què les

Valerie Bemeriki
LOCUTORA DE RÀDIO CONDEMNADA

"Vaig executar les ordres del govern. Llavors sentia que era el que havia de fer i em sentia orgullosa de complir amb el meu deure"

Sandrine [nom fictici]
SUPERVIVENT TUTSI

ZAHIDA MEMBRADO

**NOU VÍCTIMES
ESPANYOLES,
SENSE JUSTÍCIA**

Les famílies de les nou víctimes espanyoles assassinades durant el genocidi i la violència posterior continuen buscant justícia amb la causa oberta a l'Audiència Nacional. Dues de les víctimes eren catalanes.

FRANÇA OBRE ARXIUS Emmanuel Macron ha ordenat la creació d'un comitè d'historiadors que tindrà accés a "tots els arxius francesos" referents als anys anteriors al genocidi i que serviran per analitzar quin va ser el rol de França.

úniques víctimes a Ruanda van ser els tutsis, i els hutus la facció genocida. Un relat maniqueu que Occident accepta a canvi de protegir els seus interessos econòmics a la lucrativa regió dels Grans Llacs.

El primer que sobta a l'arribar a Kigali és la pulcritud de la capital. Exèrcits de neteja treballen les 24 hores perquè l'avantsala de la veritable Ruanda, la que està presa de la pobresa i el subdesenvolupament, brilli als ulls del món. Kigali té un centre de convencions més imponent que Barcelona, el transport públic és puntual i les bosses de plàstic estan prohibides a tot el país. L'economia creix per sobre de la mitjana i les grues treballen erigint edificis moderns a preus que només una infima elit pot permetre's. "El govern ha imposat la pau entre hutus i tutsis. Existeixen les anomenades *viles de la reconciliació*, en què viuen junts víctimes i botxins. És possible conviure amb l'assassí de la teva família?", es qüestiona un periodista ruandès que omet la seva identitat. "Tot forma part del relat de reconciliació que imposa el govern i que tothom sense excepció ha de repetir", recalca.

La imposició del discurs, l'arma política més poderosa del govern

per silenciar la dissidència política, arriba fins a l'interior dels centres penitenciaris i l'articulen de manera mecànica els antics *génocidaires*, com es coneix a Ruanda els perpetradors del genocidi. L'Israel és un d'ells. El 1994 dirigia una administració local i cada matí elaborava llistes de tutsis que distribuïa entre els Interahamwe per identificar les preses. "Sortíem a caçar. Jo personalment vaig tirar una granada a una casa on hi havia un matrimoni de tutsis. Van morir tots dos. Al cap d'uns dies vaig matar una altra persona amb un fusell", explica sense expressió al rostre. Fa més de 20 anys que compleix condemna a Ruanda. "Vam deixar de treballar. L'única obligació que teníem era l'extermini de tutsis, i així ho comunicava jo als meus subordinats. Ells forçaven la població a executar els crims i així vam actuar durant tot el genocidi". Acaba la narració agraïnt al govern la seva heroica tasca per la reconciliació de la població, a la qual es prohibeix parlar d'hutus i tutsis. "Tots som ruandesos" és el repetit mantra que perfectament podria ser el títol de l'himne d'un país que viu en una pau construïda sobre la base d'un silenci imposat. —

El vestit colorit de la nena tutsi ruandesa, de la qual no es coneix el nom ni l'edat, destaca enmig d'un paisatge de mort i destrucció, en una imatge presa el 7 de juliol del 1994 a prop de la frontera amb el Congo.

PASCAL GUYOT / AFP

Quan demanar justícia et costa la llibertat o la vida

L'últim assassinat d'un crític del règim evidencia la persecució dels dissidents

Z.M.
KIGALI

Victoire Ingabire és la presidenta de les Forces Democràtiques Unificades (FDU), la coalició de grups de l'oposició més important a l'exterior de Ruanda. El 2010 va tornar a Ruanda del seu exili de 16 anys a Holanda per liderar l'oposició política dins del país. El mateix dia del seu retorn, Ingabire va oferir un discurs al Memorial del Genocidi, en què va demanar justícia per a les víctimes dels dos bàndols. Aquestes paraules li van costar la llibertat: Ingabire va ser arrestada, acusada de negar el genocidi contra els tutsis i d'actes de terrorisme. Una sort similar va córrer el seu assistent i portaveu de les FDU, Anselme Mutuyimana, que el 2012 va ser condemnat a sis anys de presó per pertànyer a una "organització política il·legal". Tots dos van ser alliberats el mes de setembre passat per la gràcia del president Kagame.

Durant els últims mesos, Ingabire i Mutuyimana van treballar conjuntament per intentar fer sentir la seva veu, però les amenaces i advertències contra el partit no han cessat. Pocs dies després de l'alliberament d'Ingabire, el vicepresident de la coalició, Boniface Twagirimana, va desaparèixer de la presó on complia condemna. Les autoritats van assegurar que s'havia fugat, però la família ho nega. La desaparició de Twagirimana suposa un nou avís d'un estat policial que reprimeix la dissidència i que no tolera la pluralitat en l'espai polític, malgrat la imatge de democràcia i d'igualtat que projecta a l'exterior. Ruanda compta amb el Parlament més igualitari del món, amb més de la meitat dels escons ocupats per dones.

Democràcia vigilada

Setmanes abans de viatjar a Ruanda vaig establir contacte amb Anselme Mutuyimana per demanar-li si era possible entrevistar Victoire Ingabire. Em va dir que sí, i vam quedar que un cop a Ruanda convindríem la data de l'entrevista. Els primers dies a Kigali els vam passar bloquejats per interminables reunions amb delegats del govern que ens van obligar amablement a detallar cada pas que pensàvem fer a Ruanda. Les entrevistes i visites havien de ser prèviament autoritzades per una persona que ens acompanyaria les 24 hores

durant les jornades de feina. Amb aquest horitzó, vam decidir no comunicar l'entrevista amb Ingabire i la vam ajornar fins a l'últim dia. Vaig acordar amb Anselme Mutuyimana fer l'entrevista a les 15.00 hores del diumenge 10 de març, poques hores abans d'agafar l'avió de tornada a Barcelona. A les 13.38 h del divendres, dos dies abans de l'entrevista, em va enviar l'últim missatge, en què em recomanava que féssim una còpia de l'entrevista i la deixéssim a la seva oficina, per si a l'aeroport ens requisaven el material.

L'endemà li vaig enviar un missatge, però el seu WhatsApp s'havia aturat a les 14.11 hores del dia anterior: el dissabte a la matinada, Anselme Mutuyimana va ser assassinat i el seu cos va ser trobat al mig del bosc amb senyals d'escanyament i sang a la cara.

Diversos testimonis van assegurar que dos homes uniformats se'l van endur a prop de l'estació d'autobusos de Gisenyi, on es dirigia a visitar la seva família. Allà se li va perdre la pista, fins que el seu cos va ser identificat hores després. A Ruanda, la seva mort s'ha silenciada. A l'exterior, desenes de ruandesos es van reunir l'endemà davant l'ambaixada de Ruanda a Brussel·les per denunciar els fets. Anselme Mutuyimana tenia 30 anys quan va morir, i el seu assassinat és l'enèsim avís a l'activisme polític a Ruanda. Per ara, segueix lluitant. —

L'opositor Anselme Mutuyimana va aparèixer assassinat al març, amb senyals d'escanyament. ARA